

Arkeologi för el i Bälinge och Ärentuna

Marsta-Fullerö markkabel

Arkeologi för el i Bälinge och Ärentuna

Marsta–Fullerö markkabel

Arkeologisk schaktningsövervakning

L1944:9513, L1944:9514 m.fl.

Fullerö 23:28 m.fl.

Uppsala kommun

Uppland

Hans Göthberg

Upplandsmuseets rapporter 2021:12

ISSN 1654-8280

BEARBETNING AV FOTON: Hans Göthberg

BEARBETNING AV PLANER: Hans Göthberg

OMSLAGSBILD: Vid Ärentuna prästgård fanns lämningar av boplatser i schakten. På impedimentet i vänster bildkant ligger grav- och boplotsområdet L1941:4685. Foto mot öster, Hans Göthberg, Upplandsmuseet.

GRANSKNING: Anna Ölund

UPPHOVSÄTT: om inget annat anges: Creative Commons licens CC BY. © Lantmäteriet, dnr I2014/00634

GRAFISK FORMGIVNING OCH PRODUKTION: Malin Lucas

DIGITALT TRYCK: Kph, Uppsala

© UPPLANDSMUSEET, 2021

Upplandsmuseet
Drottninggatan 7, 753 10 Uppsala
Telefon 018-169100
www.upplandsmuseet.se

Innehåll

Sammanfattning	6
Inledning	7
Bakgrund	8
Topografi och fornlämningsmiljö	8
Tidigare undersökningar	8
Uppdraget	9
Syfte, metod och genomförande.....	9
Uppdragspresentation och avvikelser.....	9
Undersökningresultat	11
Delsträckor.....	11
Analyser.....	26
Arkeologisk diskussion	27
Administrativa uppgifter	29
Referenser	30
Bilagor	31
Bilaga 1 – Schaktlista	32
Bilaga 2 – Lista över arkeologiska objekt.....	32
Bilaga 3 – ¹⁴ C-analys.....	33

Sammanfattning

Upplandsmuseets avdelning Arkeologi utförde under perioden oktober 2020 till mars 2021 arkeologisk schaktningsövervakning i Bälinge, Ärentuna och Uppsala socknar. Anledningen var att Vattenfall Eldistribution AB grävde ned elledningar. Totalt skulle anläggningsarbetet beröra fornlämningar på nio platser. En av dessa platser kom att strykas redan innan schaktningsarbetet startade. För en andra sträcka ströks schaktningsövervakningen på grund av dåliga antikvariska förutsättningar att kunna hitta några lämningar.

På två av de åtta platserna påträffades tidigare okända fornlämningar. Inom delsträcka 4 vid Ärentuna Prästgård påträffades boplatslämningar i form

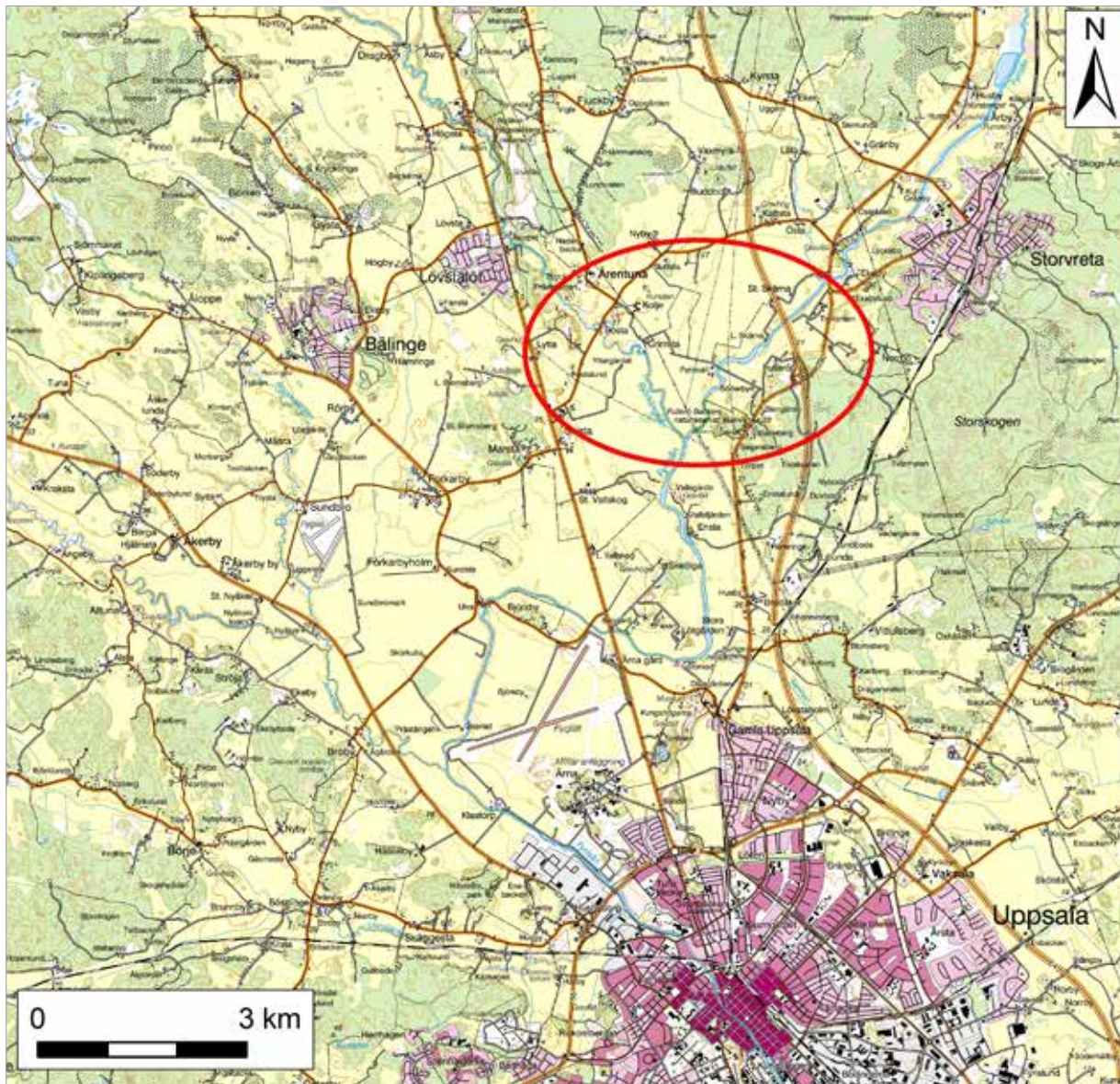
av stolphål, nedgrävningar och kokgrop på två platser. Några av lämningarna ingick i grav- och boplatssområdet L1941:4685, medan andra ingick i boplatssområdet L2021:1534. Inom delsträcka 9 vid Fullerö påträffades en härd och ett stolphål, vilka ingick i boplatssområdet L1941:2267. En ¹⁴C-datering från L2021:1534 ligger i mellersta bronsålder. Sedan tidigare fanns en datering till romersk järnålder för L1941:2267. Dateringarna överensstämmer både med resultaten från tidigare undersökningar och den allmänna karaktären på fornlämningarna i omgivningen.

Inledning

En arkeologisk schaktningsövervakning gjordes i samband med att Vattenfall Eldistribution AB grävde ned elledningar i anslutning till fornlämningar på 8 platser i Bälinge, Ärentuna och Uppsala socknar, Uppsala kommun. Schaktningsövervakningen

gjordes efter beslut av Länsstyrelsen i Uppsala län (1st dnr 431-967-2020). Projektledare för Upplandsmuseet var Hans Göthberg som även har sammanställt rapporten.

Figur 1. Utsnitt ur Terrängkartan som visar området norr om Uppsala där schaktningsövervakningarna gjordes (röd ellips). Skala 1:100 000.

Bakgrund

Topografi och fornlämningsmiljö

Schaktningsövervakningen berörde delar av Bälinge, Årentuna och Uppsala socknar. Generellt skedde den i områden med stora sammanhängande odlingsmarker och mindre inslag av impedimentmark. Nivåmässigt ligger platserna som schaktövervakades mellan 19 och 32 möh.

Fornlämningsmiljön i platsernas omgivning består av gravfält av varierande storlek och med olika beståndsdelar, samt enskilda gravar med stensättningar och högar. Bland de sistnämnda finns några med påtaglig storlek, med mer än 15 m diameter. Dessutom finns talrika skärvestenshögar vilka ingår i ett stråk längs med den norra kanten av Uppsalaslätten. Denna sammansättning tyder på att fornlämningarna tillhör både brons- och järnålder. Gårds- och bytomter på impediment visar områdets användning i historisk tid och nutid.

Tidigare undersökningar

I omgivningen till de platser där schaktningsövervakning gjordes har några arkeologiska undersökningar av skiftande omfattning gjorts tidigare. Det har främst varit i samband med olika slags utbyggnad av infrastruktur. I anslutning till en av de platser som låg längst i väster har en förundersökning gjorts inför en planerad gång- och cykelväg mellan Lövstalöt och Uppsala. Till de platser som undersöktes hörde en boplatz vid Lytta i Bälinge (Wikborg 2019). Andra undersökningar har gjorts inför bygget av väg ny sträckning av E4 med anslutningar. Till undersökta platser som kan nämnas hör boplatser vid Kättsta, Vaxmyra och Kyrsta, samt gravfält vid Kättsta och Kyrsta (Eklund 2005; Engström & Wikborg 2006; Onsten-Molander & Wikborg 2006b; Gustafsson m.fl. 2006). Närmare anknytning till de platser som har schaktningsövervakats vid infarten till Storvreta hade undersökta boplatser vid Fullerö (Onsten-Molander & Wikborg 2006a). Där har även undersökningar gjorts för ny VA-ledning (Schütz & Göthberg 2007). I närheten har också en undersökning av en boplatz vid gravfältet L1941:1548 gjorts i samband med att en GC-väg anlades (Karlenby 1993).

Uppdraget

Syfte, metod och genomförande

Syftet med den arkeologiska schaktningsövervakningen var att med ett vetenskapligt arbetsätt dokumentera lämningar som framkommer i samband med schaktningen.

Schaktet grävdes med en smal skopa (kabelskopa) och var vanligen 0,5-0,8 m brett. I stenig mark kunde schaktet vara bredare. Schaktens djup var 0,6 m. Schaktningen av de sträckor som skulle övervakas skedde i förväg innan elledningen anlades.

Eftersom schakten var smala gjordes mycket av dokumentationen utifrån schaktets sidor. Grävda schakt, framkomna lämningar, samt prover mättes in med GPS med nätverks-RTK för vidare bearbetning i Intrasis. Dessutom skedde dokumentation med foto, ritningar och textbeskrivningar. Prover från enskilda objekt samlades in och redovisas under avsnittet Analyser. Inga fynd tillvaratogs.

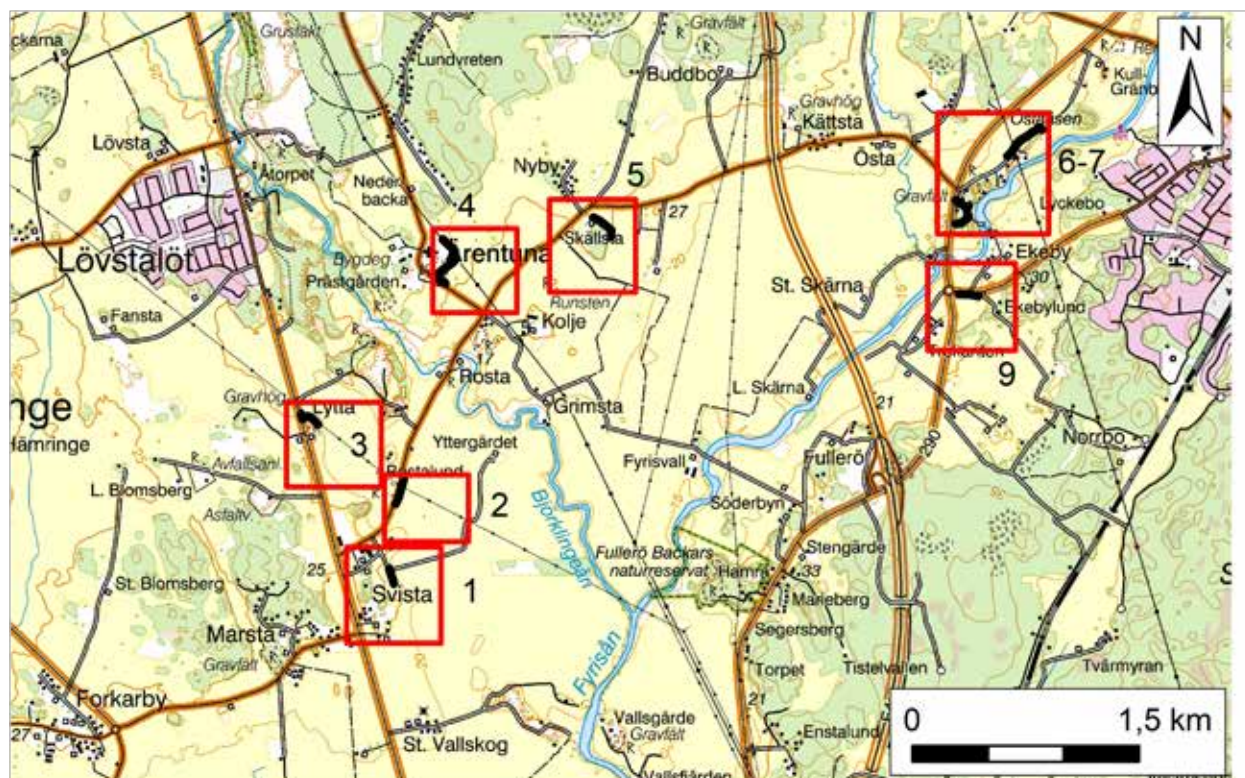
I rapporten redovisas varje delsträcka för sig. Vid de platser där äldre lämningar påträffades redovi-

sas de övervakade schakten både på en översiktsplan och en plan med arkeologiska objekt. För de platser där inga äldre lämningar påträffades redovisas de övervakade schakten enbart på en översiktsplan. Delsträcka 8 redovisas inte, eftersom den ströks innan schaktningen inleddes.

Schaktningsövervakningen utfördes i två omgångar, där delsträckorna 1-5 och 9 gjordes i oktober 2020. Delsträcka 7 utfördes i mars 2021.

Uppdragspresentation och avvikelser

Orsaken till schaktningsövervakningen var att Vattenfall Eldistribution AB planerade att anlägga nya markkablar och transformatorstationer längs en sammanlagt 17 km lång sträcka mellan Marsta och Fullerö.

Figur 2. Utsnitt ur Terrängkartan som visar delsträckorna 1-7 och 9 (röd fyrkant) där schaktningsövervakningarna (tjock svart linje) gjordes. Skala 1:50 000.

Delsträcka	Lämningsnr	Raå-nr	Typ	Antikvarisk bedömning
1	L1944:9513	Bälinge 137:1	Skärvstenshög	Fornlämning
2	L1944:9514	Bälinge 138:1	Gravfält	Fornlämning
3	L1944:9258	Bälinge 133.1	Hög	Fornlämning
	L2019:3886	-	Boplatsområde	Fornlämning
4	L1941:5655	Ärentuna 11:1	Rest sten	Fornlämning
	L1941:4685	Ärentuna 29:1	Grav- och boplatsområde	Fornlämning
	L1941:4860	Ärentuna 31:4	Stensättning	Fornlämning
	L1941:5518	Ärentuna 31:3	Stensättning	Fornlämning
	L1941:5519	Ärentuna 31:1	Stensättning	Fornlämning
	L1941:4835	Ärentuna 31:2	Hög	Fornlämning
5	L1941:5744	Ärentuna 2:1	Gravfält	Fornlämning
6	L1941:8519	Ärentuna 101:1	Gravfält	Fornlämning
	L1941:8454	Ärentuna 99:1	Gravfält	Fornlämning
7	L1941:8290	Ärentuna 97:1	Gravfält	Fornlämning
	L1941:8170	Ärentuna 96:3	Stensättning	Fornlämning
	L1941:8169	Ärentuna 96:2	Stensättning	Fornlämning
	L1941:8241	Ärentuna 96:1	Hög	Fornlämning
	L1941:8224	Ärentuna 96:4	Stensättning	Fornlämning
8	L1941:2611	Uppsala 218:4	Stensättning	Fornlämning
	L1941:2031	Uppsala 218:3	Stensättning	Fornlämning
	L1941:2032	Uppsala 218:2	Hög	Fornlämning
	L1941:2030	Uppsala 218:1	Hög	Fornlämning
9	L1941:2267	Uppsala 601:1	Boplatsområde	Fornlämning

Figur 3. Lista över fornlämningar i anslutning till delsträckorna.

Schaktningsövervakning var planerad att ske på nio delsträckor där arbetet berör fornlämningar eller fornlämningsområden i Bälinge, Ärentuna och Uppsala socknar (Fig 2, 3).

En avvikelse gentemot den ursprungliga planen var att delsträcka 8 vid Stora Skärna ströks av Vattenfall Eldistribution innan schaktningsarbetet

kommit igång. Ytterligare en avvikelse var att ingen schaktningsövervakning gjordes av delsträcka 6 vid Östaåsen eftersom det visade sig att schaktningen skulle göras i befintlig vägbank och dessutom invid en tidigare anlagd elkabel. I samråd med länsstyrelsen bedömdes förutsättningarna vara små att det skulle kunna finnas bevarade fornlämningar i den planerade sträckningen.

Undersökningsresultat

Delsträckor

Delsträcka 1 – Svista

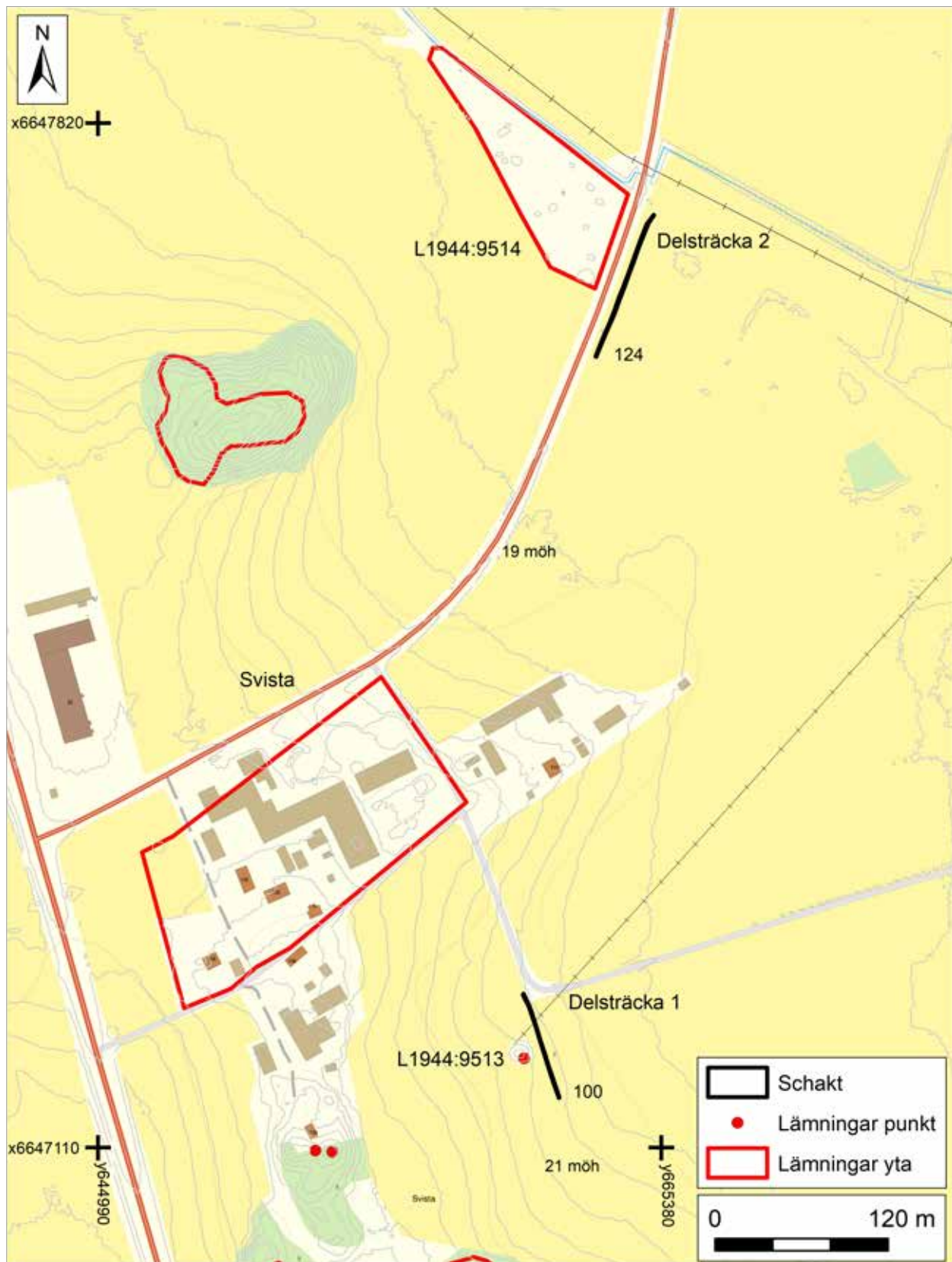
Schaktet (100) grävdes 7 m från skärvstenshögen L1944:9513 (fig. 4, 5). I skärvstenshögens norra del stod för övrigt en elstolpe och en elledning var nedgrävd från stolpen och genom skärvstenshögen. Schaktet grävdes i åkermark, som länge hade använts som betesmark. Nivåerna ligger på 21 möh. Schaktet var 76 m långt och 0,5 m brett och 0,6 m djupt. Underlaget utgjorde av lera. Inga lämningar påträffades.

Delsträcka 2 – Rostalund

Schaktet grävdes 18 m öster om gravfältet L1944:9514 (Fig. 5). Gravfältet ligger i flack terräng i nära anslutning till ett större dike som avvattnar åkermarken söder om Lövstalöt, varför marken även är låglänt. Nivåerna ligger på 18–19 möh. Gravfältet avgränsas i öster av vägen mellan Svista i Bälinge och Östa i Ärentuna. Schaktet grävdes öster om vägen i åkermark som låg i vall. Schaktet var 106 m långt, och 0,5–0,8 m brett samt 0,6 m djupt. Underlaget utgjordes av lera. Inga lämningar påträffades.

Figur 4. Schaktet inom delsträcka 1 grävdes relativt nära skärvstenshögen L1944:9513 (till vänster i bild), men inga lämningar påträffades. Foto mot norr.

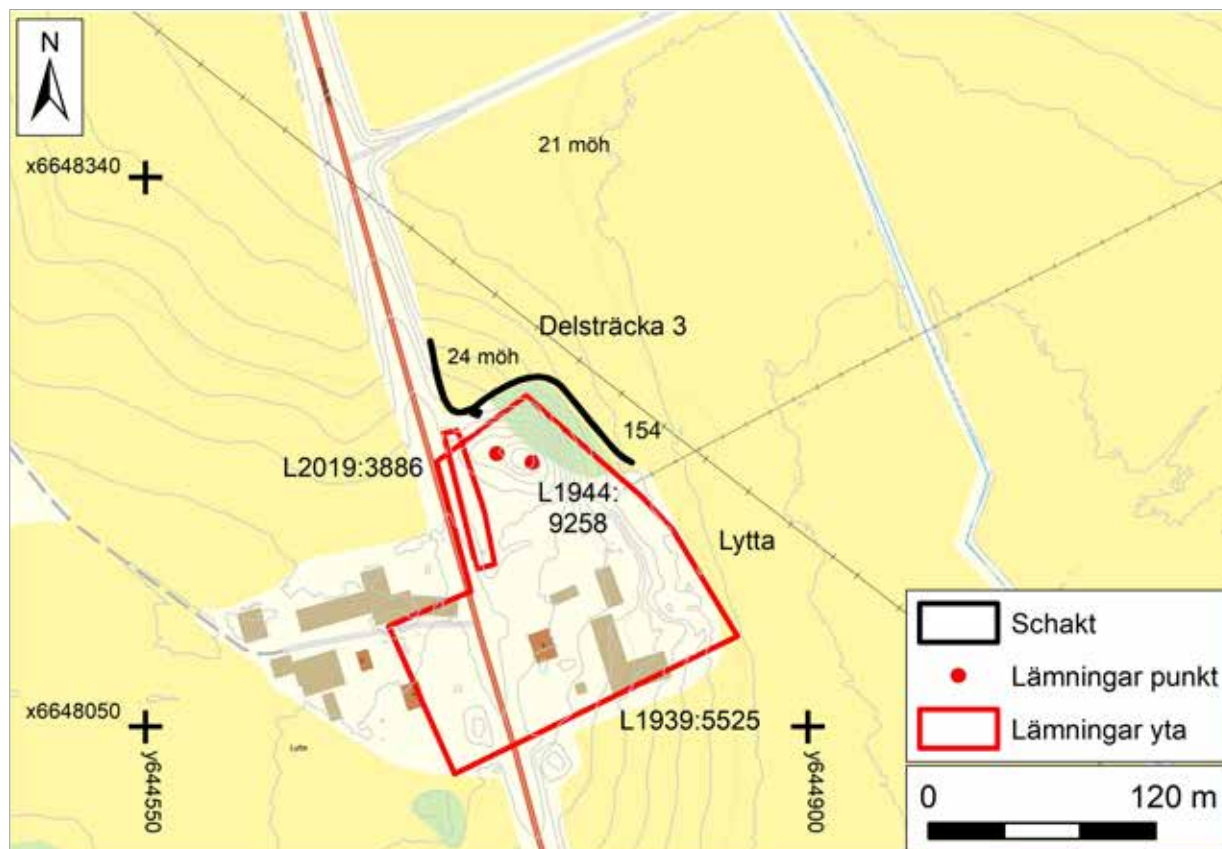

Figur 5. Översikt över Delsträcka 1 och 2 med schakt och skärvestenshögen L1944:9513 respektive gravfältet L1944:9514. Nivåkurvor med 1 m ekvidistans. Skala 1:4 000.

Delsträcka 3 – Lytta

Schaktet grävdes öster och norr om en höjd på vilken högen L1944:9258 och boplatsoområdet L2019:3886 är belägna (Fig. 6). Vid en förundersökning av den sistnämnda påträffades härdar, stolphål och grophus med bl.a. vävtyngder. ¹⁴C-dateringar ligger i romersk järnålder och folkvandringstid (Wikborg 2019). Högen har både genom sin storlek på 16 m och krönläge en påtaglig placering i landskapet (Fig. 7). På höjden finns också bytomten för Lytta, L1939:5525.

Schaktet grävdes i kanten av åkermark, vilken låg i vall. Nivåerna ligger på 21–27 möh. Schaktet var 158 m långt, 0,5–0,8 m brett och 0,6 m djupt. Dessutom avbanades en yta om 4×2,5 m för en transformatorstation. Underlaget utgjordes av lera och sand. Inga lämningar påträffades. Det innebär att boplatsoområdet L2019:3886 enbart ligger på impedimentet.

Figur 6. Översikt över Delsträcka 3 vid Lytta, med schaktet i förhållande till boplatsoområdet L2019:3886, högen L1944:9258 och bytomten L1939:5525. Nivåkurvor med 1 m ekvidistans. Skala 1:4 000.

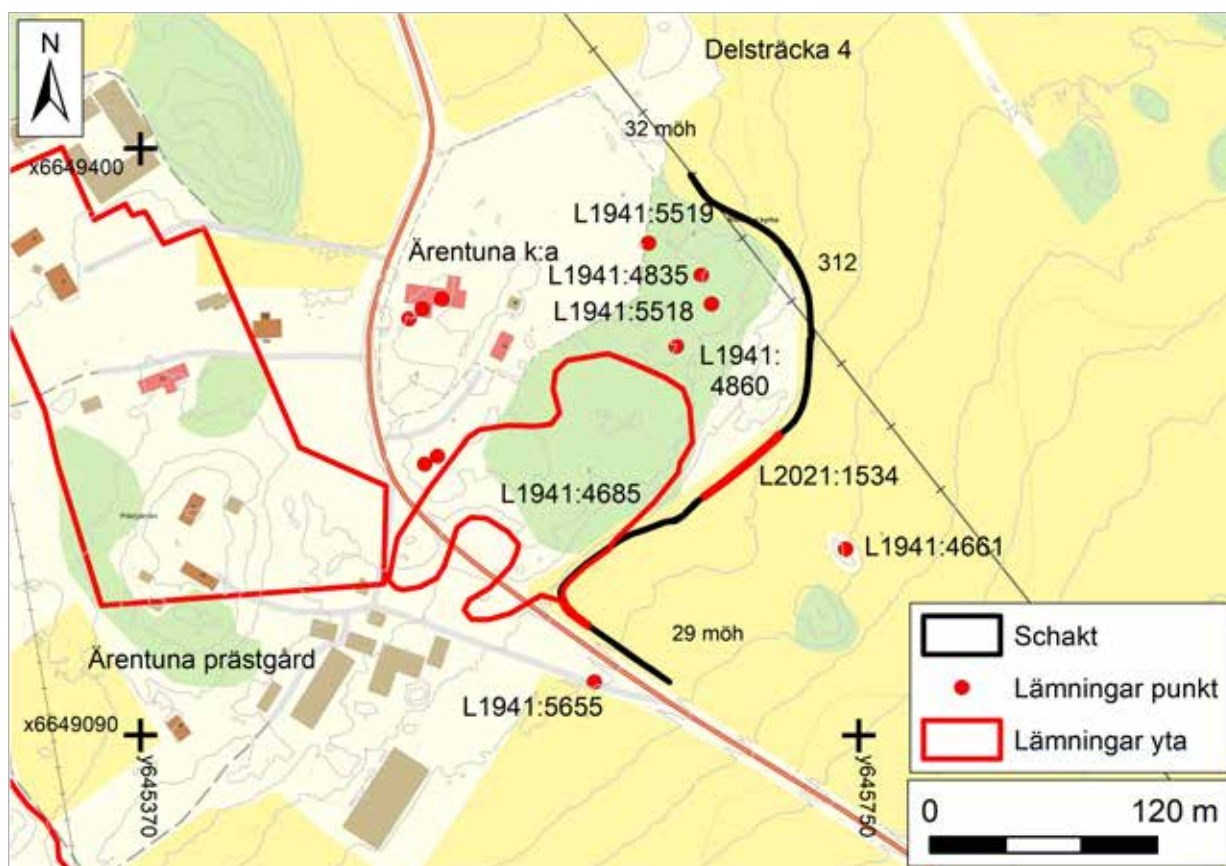
Figur 7. Vid delsträcka 3 vid Lytta grävdes schaktet längs kanten av ett impediment. På krönet av impedimentet syns den stora gravhögen L1944:9258. Foto mot söder.

Delsträcka 4 – Ärentuna kyrka

Schaktet grävdes ca 150 m öster om Ärentuna kyrka och den impedimentmark som rymmer flera fornlämningar (Fig. 8). Till dessa hör grav- och boplatsoområdet L1941:4685, stensättningarna L1941:4860, L1941:5518, L1941:5519, samt högen L1941:4835. Mer ensamliggande är den resta stenen L1941:5655 och skärvtenshögen L1941:4661. I närheten ligger också Ärentuna prästgård och Ärentuna kyrka. Vid kyrkan finns även runristningar (L1941:4591, L1941:4592, L1941:5670, L1941:5722).

Schaktet följde kant av väg och plöjd åker, samt var 393 m långt, 0,5–1,7 m brett och 0,6 m djupt. Nivåerna låg på 29–33 möh. Den ovanligt stora

schaktbredden berodde på att underlaget ställvis var mycket rikt på sten. Underlaget utgjordes främst av lera, men i några delar med inslag av sten och ibland enbart sten och morän. Arkeologiska objekt påträffades inom två ytor, i väst och öst. I väster påträffades fyra nedgrävningar (A227, 231, 235, 243) och ett stolphål (A239). De låg inom en 40 m lång sträcka och har registrerats i Fornreg som en del av grav- och boplatsoområdet L1941:4685 (Fig. 11). I öster påträffades en nedgrävning (A295), ett stolphål (A309) och en kokgrop (A303). De utgör ett boplatsoområde som var 50 m långt. Det har registrerats i Fornreg som L2021:1534 (Fig. 12). En ¹⁴C-datering från A303 ligger i 1374–1059 f.Kr.

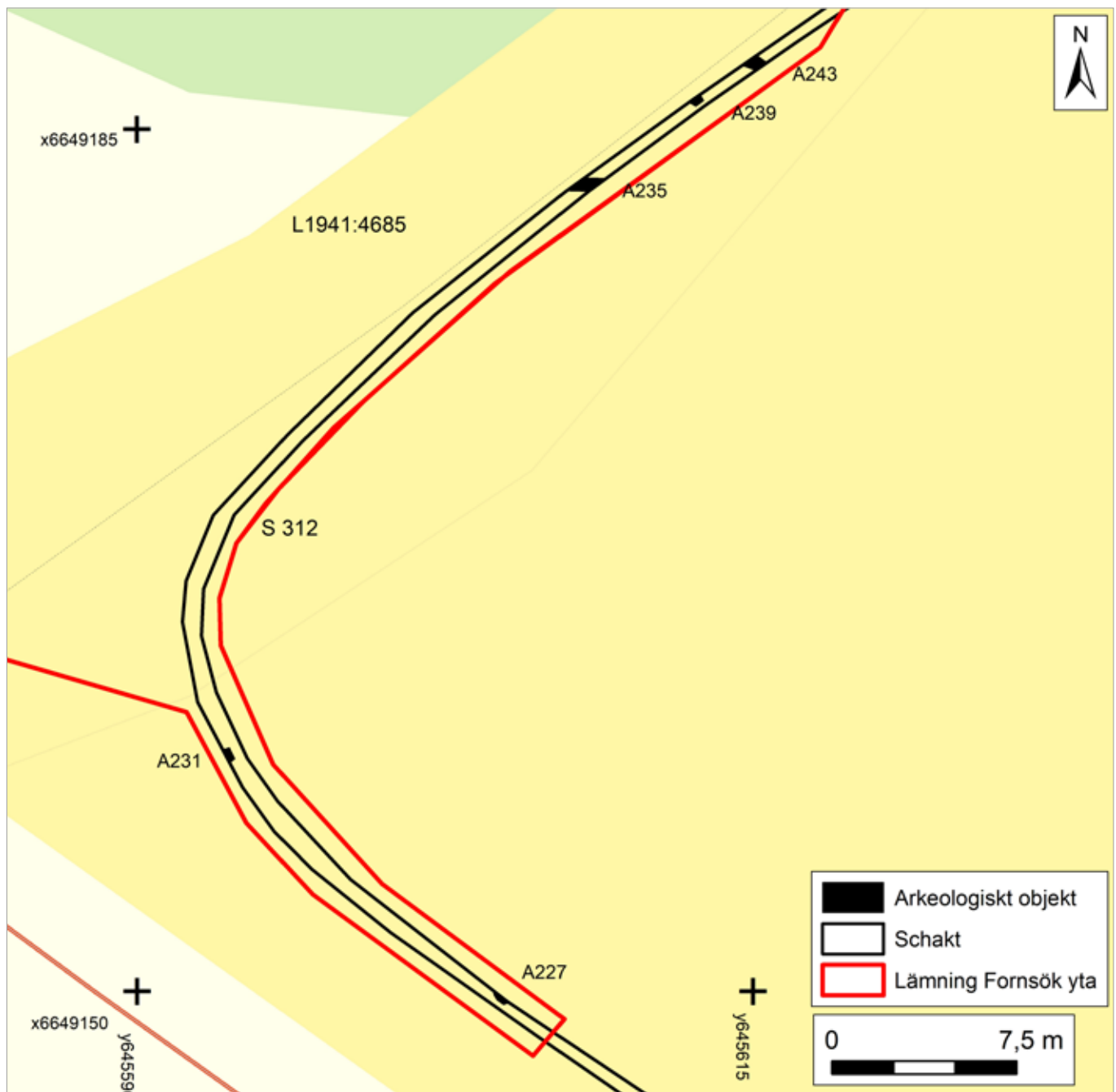
Figur 8. Översikt över Delsträcka 4 vid Ärentuna kyrka med schaktet i förhållande till fornlämningar i närheten. Nivåkurvor med 1 m ekvidistans. Skala 1:4 000.

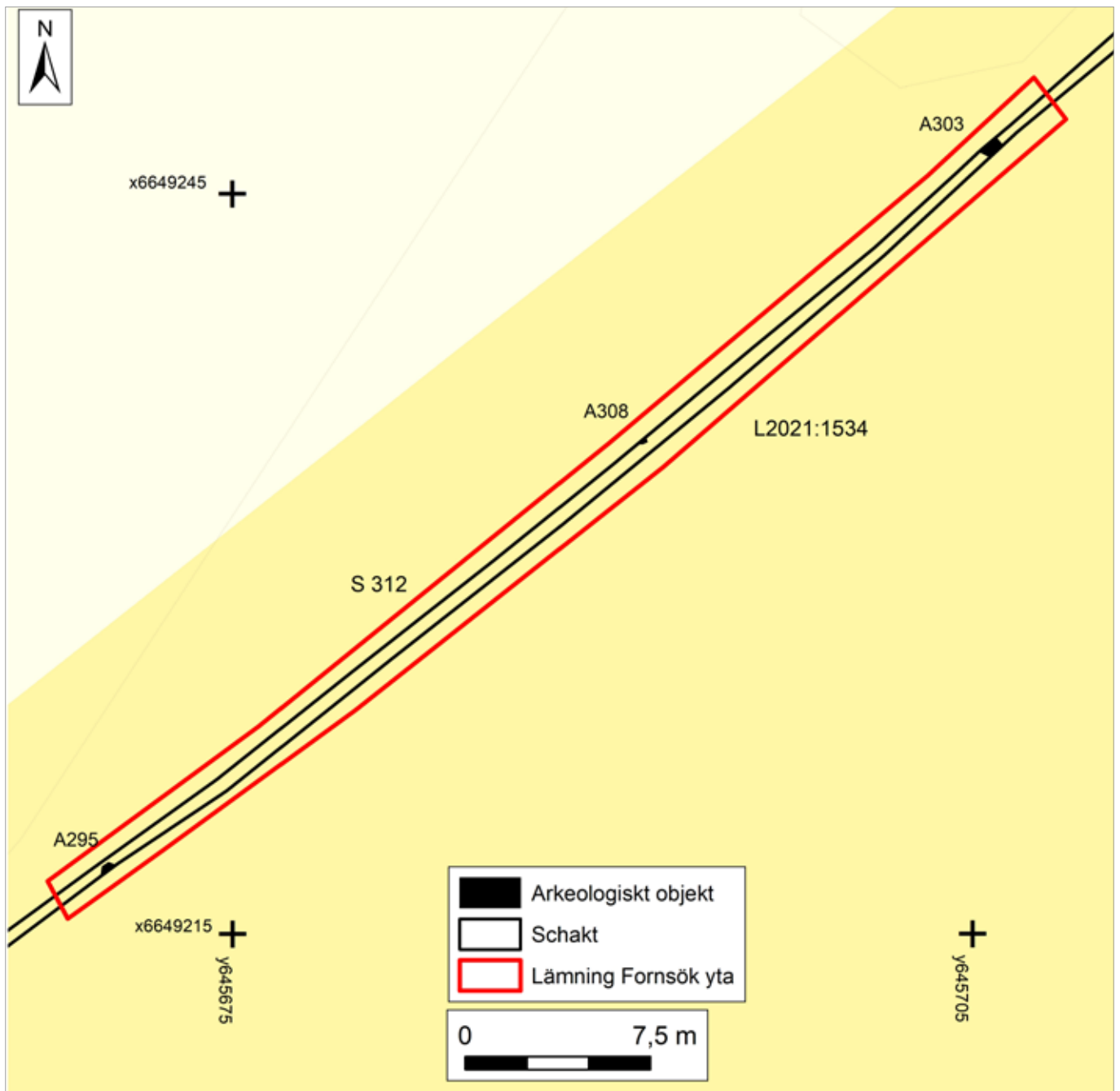
Figur 9. Schakt inom delsträcka 4 vid Ärentuna prästgård, där boplatzlämningar påträffades som kan kopplas till grav- och boplatsoområdet L1941:4685, vars synliga lämningar finns på impedimentet i högra bildkanten. Foto mot väst.

Figur 10. Kokgropen A303 i schakt inom delsträcka 4 ingick i boplatsoområdet L2021:1534.

Figur 11. Arkeologiska objekt i den västra delen av delsträcka 4, som nu ingår i grav-och boplatsoområdet L1941:4685. Skala 1:250.

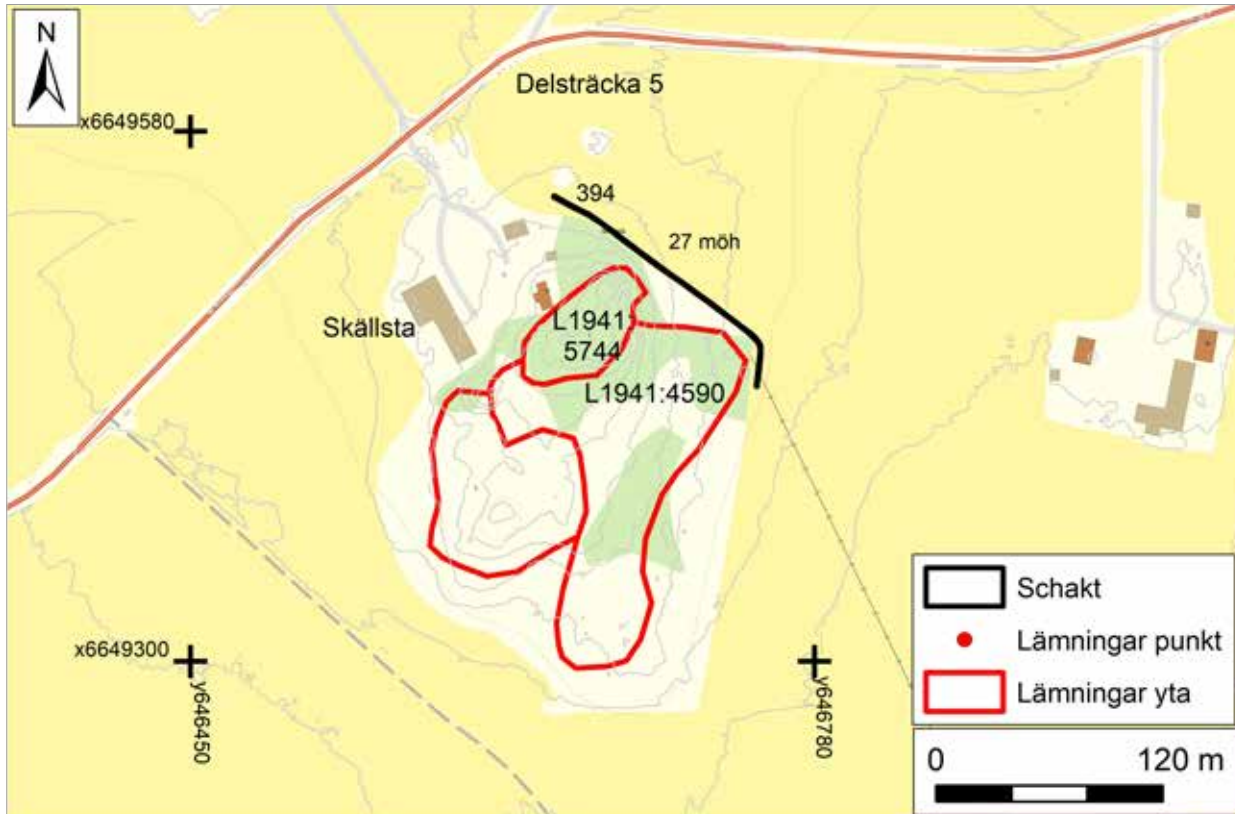

Figur 12. Arkeologiska objekt i den östra delen av delsträcka 4, inom boplatssområdet L2021:1534. Skala 1:250.

Delsträcka 5 – Skällsta

Schaktet grävdes öster om den höjd där gravfältet L1941:5744 är beläget. Inom impedimentet är även husgrunden L1941:4590 registrerad, vilken består av flera bebyggelse lämningar, vilka tillhört både torp och Skällsta by. Schaktet grävdes i kanten av

åkermark som var plöjd (Fig. 13). Nivåerna låg mellan 26 och 28 möh. Schaktet var 157 m långt och 0,4–0,7 m brett, samt 0,6 m djupt. Underlaget utgjordes av lera, ställvis med inslag av sten och morän. Inga lämningar påträffades.

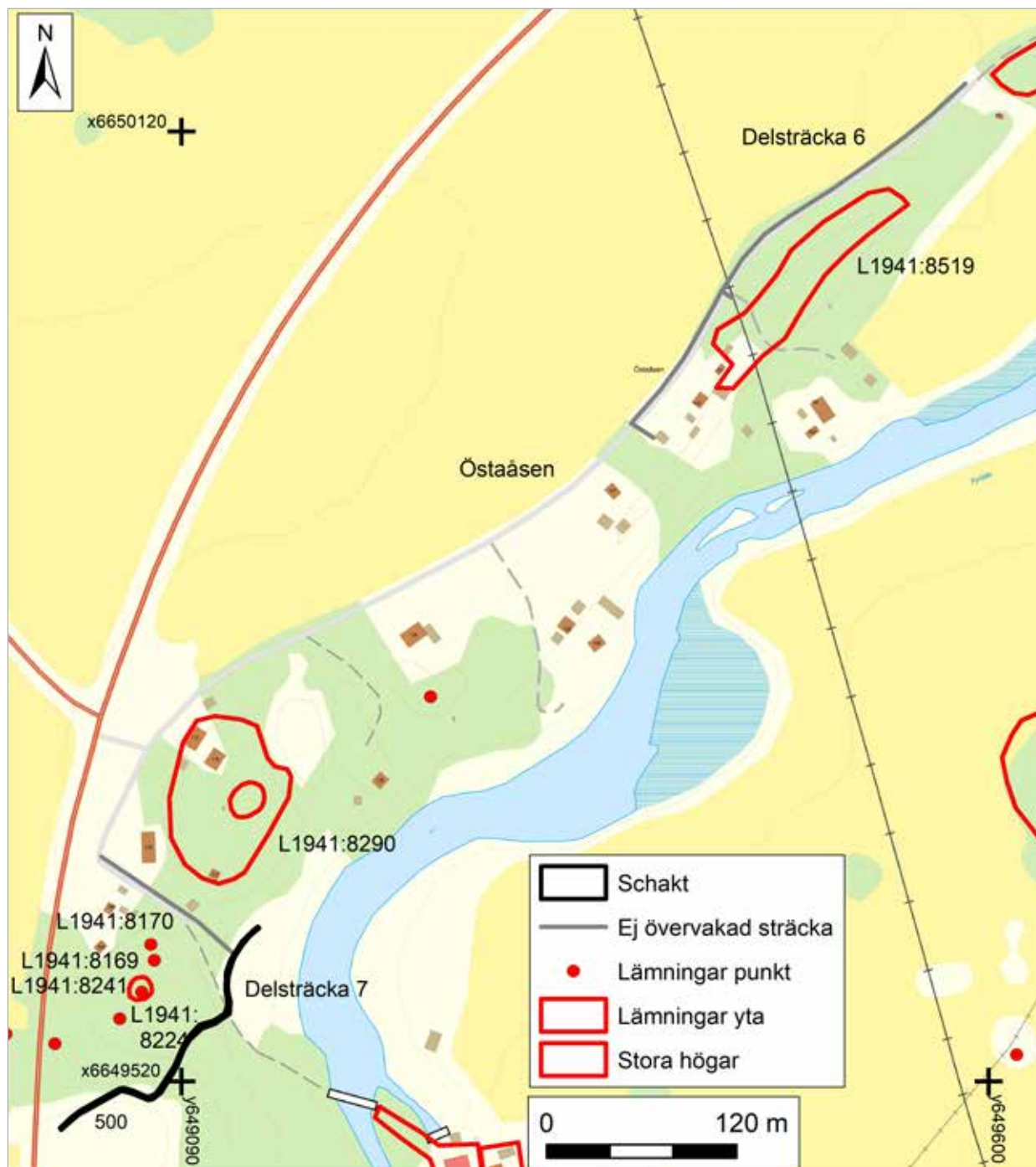

Figur 13. Översikt över Delsträcka 5 vid Skällsta med fornlämningar i närheten av schaktet. Nivåkurvor med 1 m ekvidistans. Skala 1:4 000.

Delsträcka 6 – Östaåsen norra

Markkabeln skulle läggas väster om gravfältet L1941:8519 och längs med en väg (Fig. 14). Dock visade det sig att schaktet skulle grävas i vägbanken och dessutom invid en redan befintlig elledning (Fig. 15). I samråd med länsstyrelsen bedömdes förutsättningarna vara dåliga för att äldre lämningar skulle kunna påträffas. Av detta

skäl gjordes ingen schaktningsövervakning på den aktuella sträckan. Från schaktet skulle dessutom några korta anslutningar till hus göras. På de aktuella platserna utgjordes marken av infart eller var påverkad av schaktning, varför inte heller dessa schaktningsövervakades.

Figur 14. Översiktsplan över delsträcka 6 och 7 med schakt inom delsträcka 7 samt ej övervakade sträckningar inom delsträcka 6 markerade. I närheten av delsträcka 7 fanns högar av ansenlig storlek på krönet av åsen. Skala 1:4000.

Figur 15. Inom delsträcka 6 skulle elkabeln anläggas i den västra delen av vägbank och invid befintlig ledning, varför ingen schaktningsövervakning gjordes. Foto mot nordöst.

Delsträcka 7 – Östaåsen södra

Markkabeln skulle gå i en slinga öster om en hög (L1941:8241) och en grupp stensättningar, för att sedan passera mellan dessa lämningar och gravfältet L1941:8290 (Fig. 14). Dessa fornlämningar ligger på åsryggen, men åtskiljs av en svacka, delvis urgrävd för en körväg. Noterbart är också att det finns gravar av stora dimensioner, eftersom L1941:8241 är 15 m stor och en hög inom L1941:8290 är 25 m stor. Åsryggen är sargad av flera grustäkter. Både L1941:8241 och de anslutande stensättningarna har skadats av täkt.

I den södra och mellersta delen av delsträckan övervakades en 200 m lång sträcka av schaktet

(500). Längst i söder grävdes schaktet i tidigare åkermark (Fig. 16). Därefter klättrade det över en åsrygg för att slutligen gå i betesmark fram till en transformatorstation. Underlaget utgjordes av lera i åkermarken och betesmarken, samt sand och grus i åsryggen. På åsryggen fanns talrika gropar efter äldre täkter (Fig. 17). Inga lämningar påträffades i schaktet.

Grävningen av schakt i den nordvästra delen av delsträckan övervakades inte, eftersom schaktet skulle löpa invid en infiltrationsanläggning för avlopp, elledningar, samt i äldre väg som delvis var nedschaktad i en svacka i åsen.

Figur 16. I den södra delen av delsträcka 7 grävdes schaktet i tidigare åkermark. Foto mot sydväst.

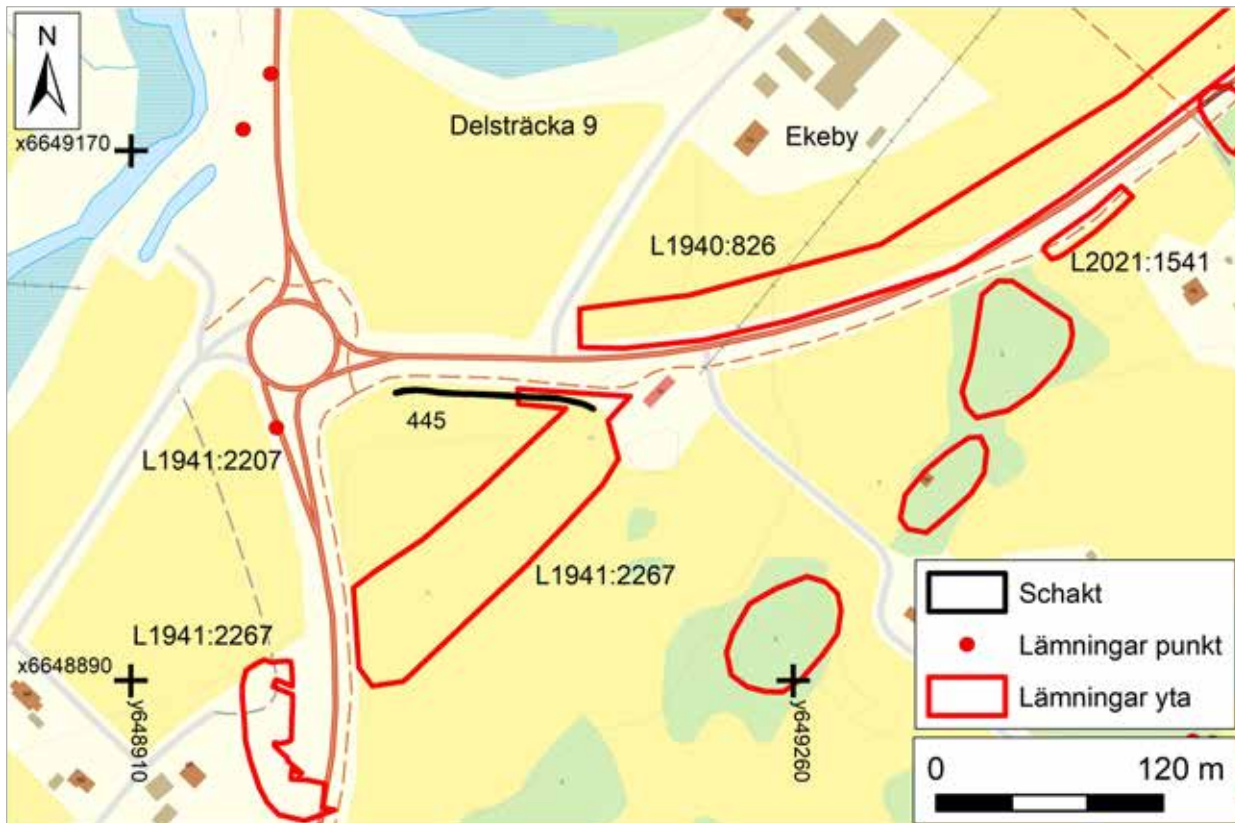
Figur 17. På åsryggen i den mittre delen av delsträcka 7 fanns talrika äldre täktgrovar, här öster om schaktet. Foto mot öster.

Delsträcka 9 – Fullerö

Schaktet grävdes väster om ett mindre impediment, där elledningen skulle ansluta till en transformatorstation invid infarten till Storvreta (Fig. 18, 19). Schaktet skulle beröra boplatssområdet L1941:2267, i vars norra del lämningar påträffats vid en förundersökning. En datering av en härd ligger i romersk järnålder (Schütz & Göthberg 2007).

Schaktet grävdes i kanten av åker nära gång- och cykelväg och den södra infarten till Storvreta. Ni-

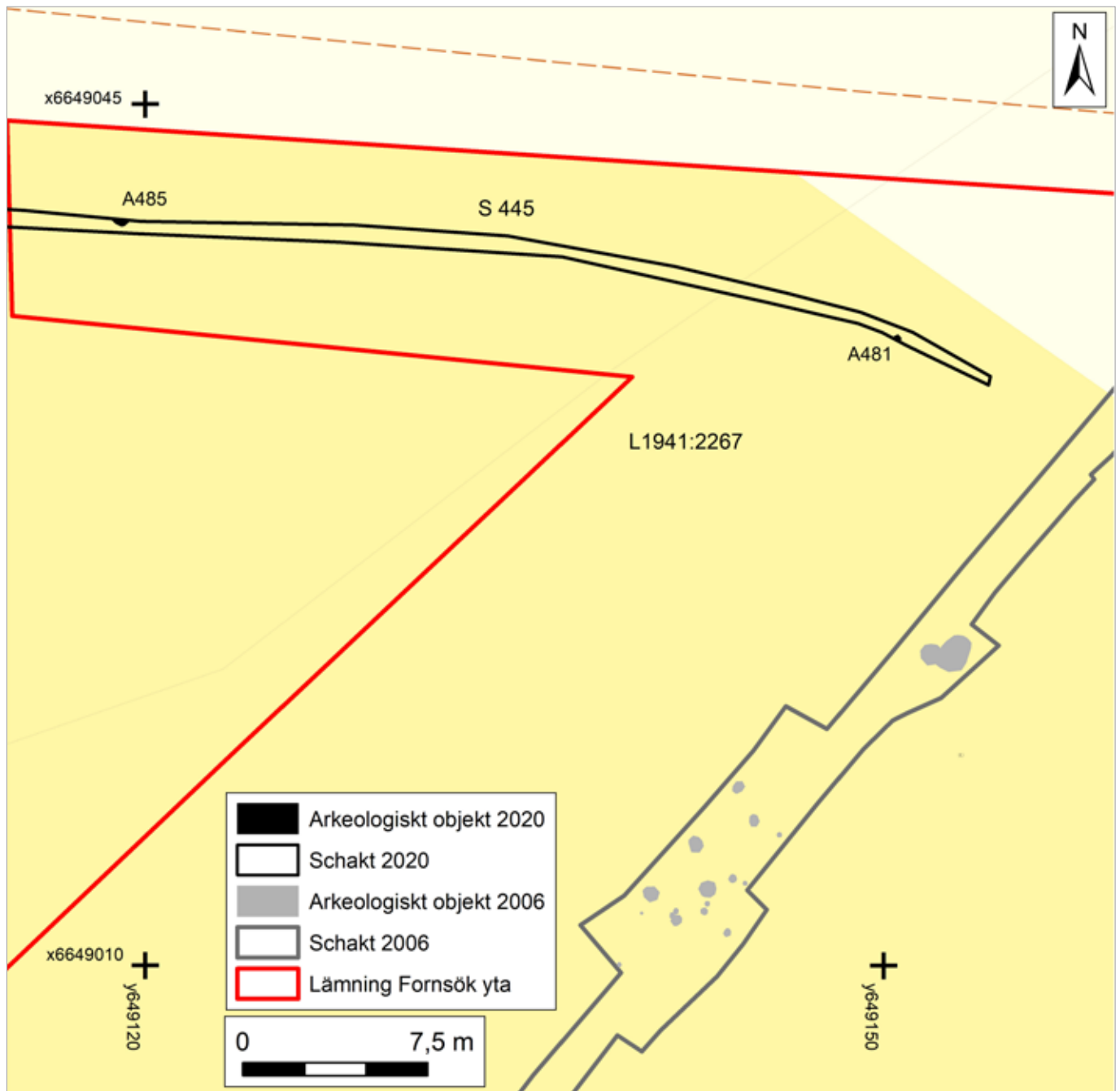
våmässigt låg området mellan 21 och 23 möh. Schaktet var 106 m långt, 0,4–0,6 m brett och 0,6 m djupt. Underlaget utgjordes av lera, med enstaka inslag av stenar. I schaktets östra ände påträffades två arkeologiska objekt, stolphålet A481 och härden A485. De ansluter rumsligt till den norra delen av boplatssområdet L1941:2267 och ses som en del av detta (Fig. 20).

Figur 18. Översikt över Delsträcka 9 vid Ekeby med schaktet som ansluter till boplatssområdet L1941:2267. Det ingår i ett utsträckt område med boplatser som ligger mellan ett stråk med gravfält och Fyrisån. Skala 1:4 000.

Figur 19. I schaktet inom delsträcka 9 vid Ekeby fanns lämningar som tillhörde boplatsoområdet L1941:2267. Foto mot väst.

Figur 20. Arkeologiska objekt i den östra delen av delsträcka 9. De ingår i boplatsoområdet L1941:2267 och i nära anslutning till boplatslämningar som påträffades vid en förundersökning 2006. Skala 1:250.

Analyser

För att få en uppfattning om lämningarnas kronologiska förhållanden genomfördes vedartsanalys och ¹⁴C-analys. Urvalet av antalet prover styrdes av att enbart två kokgropar/härdar innehöll daterbart material. Härden A485 i delsträcka 9 visade sig dock inte innehålla något träkol, varför endast kokgropen A303 i delsträcka 4 återstod.

Provet från A303 genomgick vedartsanalys vid VEDLAB. Syftet med analysen var att bestämma

vilka fragment som var mest lämpliga att datera. Det analyserade provet utgjordes av ek och tall, varav tall utvaldes för ¹⁴C-analys.

Ett prov ¹⁴C-analyserades vid Ångströmlaboratoriet, Tandemlaboratoriet vid Uppsala universitet (Fig. 21; Bilaga 3). Dateringen ligger i mellersta bronsålder (1400–1000 f.Kr.).

Lab-nr	Ark obj	Lämning	Material/ Vedart	¹⁴ C-datering	1 sigma kal (68,2%)	2 sigma kal (95,4%)
Ua-70235	A303	L2021:1534	Träkol/ Tall	2982±30 BP	1260–1192 BC (47,3%) 1175–1158 BC (10,5%) 1143–1128 BC (10,4%)	1374–1350 BC (3,2%) 1299–1112 BC (91,7%) 1061–1059 BC (0,2%)

Figur 21. Tabell över ¹⁴C-värde med kalibrering efter IOSACal v0.4.1.

Arkeologisk diskussion

Fornlämningssmiljön i omgivningen till delsträcka 4 vid Ärentuna prästgård är varierad. Till lämningar som troligen pekar på en närvaro under bronsålder hör skärvestenshögar, vilka både är friliggande (L1941:4661) och ingår i grav- och boplatsoområdet L1941:4685. Den resta stenen L1941:5655 bör tillhöra äldre järnålder. Till lämningar med en allmän datering till järnålder hör tio stensättningar inom L1941:4685 och tre friliggande stensättningar. Den friliggande högen L1941:4835 antyder en datering till yngre järnålder, såvida det inte är ytterligare en skärvestenshög. Dessutom finns fyra runstenar vid Ärentuna kyrka, vilka tillhör övergången mellan vikingatid och tidig medeltid. Lämningarna antyder därmed en närvaro under lång tid från bronsålder och framåt. Dateringen från det östra boplatsoområdet L2021:1534 till mellersta bronsålder faller därmed in i den äldre perioden. Boplatsslämningar från samma tid har i omgivningen tidigare främst påträffats vid Kyrsta, Kättsta och Fullerö (Onsten-Molander & Wikborg 2006b; Gustafsson m.fl. 2006; Onsten-Molander & Wikborg 2006a).

Invid delsträcka 6 och 7 finns fyra gravfält och ytterligare några gravar på ett parti av åsen. Ansamlingen av gravfält är dock ingen avspeglning av bybebyggelse, då både Östa och Gränby ligger på ett avstånd av minst 500 m. Dessutom finns flera gravfält närmare deras bylägen. Istället är det sannolikt läget på åsen med exponeringen över Fyrisåns dalgång som har eftersträvat. Dessutom har vägen från Skärna och Fullerö mot Husby i Lena följt åsens västra sida enligt de äldsta kartorna från 1600–1700-tal. Att det finns stora högar på åsen som den friliggande L1941:8241 och på gravfältet L1941:8290 stärker antagandet om ett samband med vägen. Stora högar verkar ofta i Uppsala-trakten vara anlagda invid äldre vägsträckningar (Göthberg 2018). Möjligen kan högarna på Östaåsen dessutom ha markerat vadställe eller bro över ån i likhet med vid Kolje, kungs Skutes hög vid Lövstalöt, Bro i Börje och Vadbackahögen i Läby.

I omgivningen till delsträcka 9 finns både gravfält och boplatser. Fyra gravfält ligger på ett stråk med uppstickande impediment. Väster om och nedanför dessa i slutningen mot Fyrisån finns en rad med boplatser, av vilka L1941:2267 är en (Fig. 22). Dess norra del har påvisats vid en förundersökning. En datering ligger i romersk järnålder (Schütz & Göthberg 2007). Den södra delen av boplatserna, vid Björkgården, har undersökts, där talrika stol-

plus identifierades. Spridda dateringar finns från yngre bronsålder och förromersk järnålder, men tyngdpunkten ligger i romersk järnålder och i viss mån folkvandringstid (Onsten-Molander & Wikborg 2006a). På den norra sidan av infartsvägen till Storvreta finns boplatsoområdet L1940:826 med dateringar till bronsålder (Schütz & Göthberg 2007). I nordöst finns också det undersökta boplatsoområdet L2021:1541, där en datering ligger i romersk järnålder (Karlenby 1993). Sammantaget utgör dessa boplatser ett minst 900 m långt närmast sammanhängande område. Kronologiskt verkar det ha inslag från yngre bronsålder och förromersk järnålder, men med en tyngdpunkt i romersk järnålder.

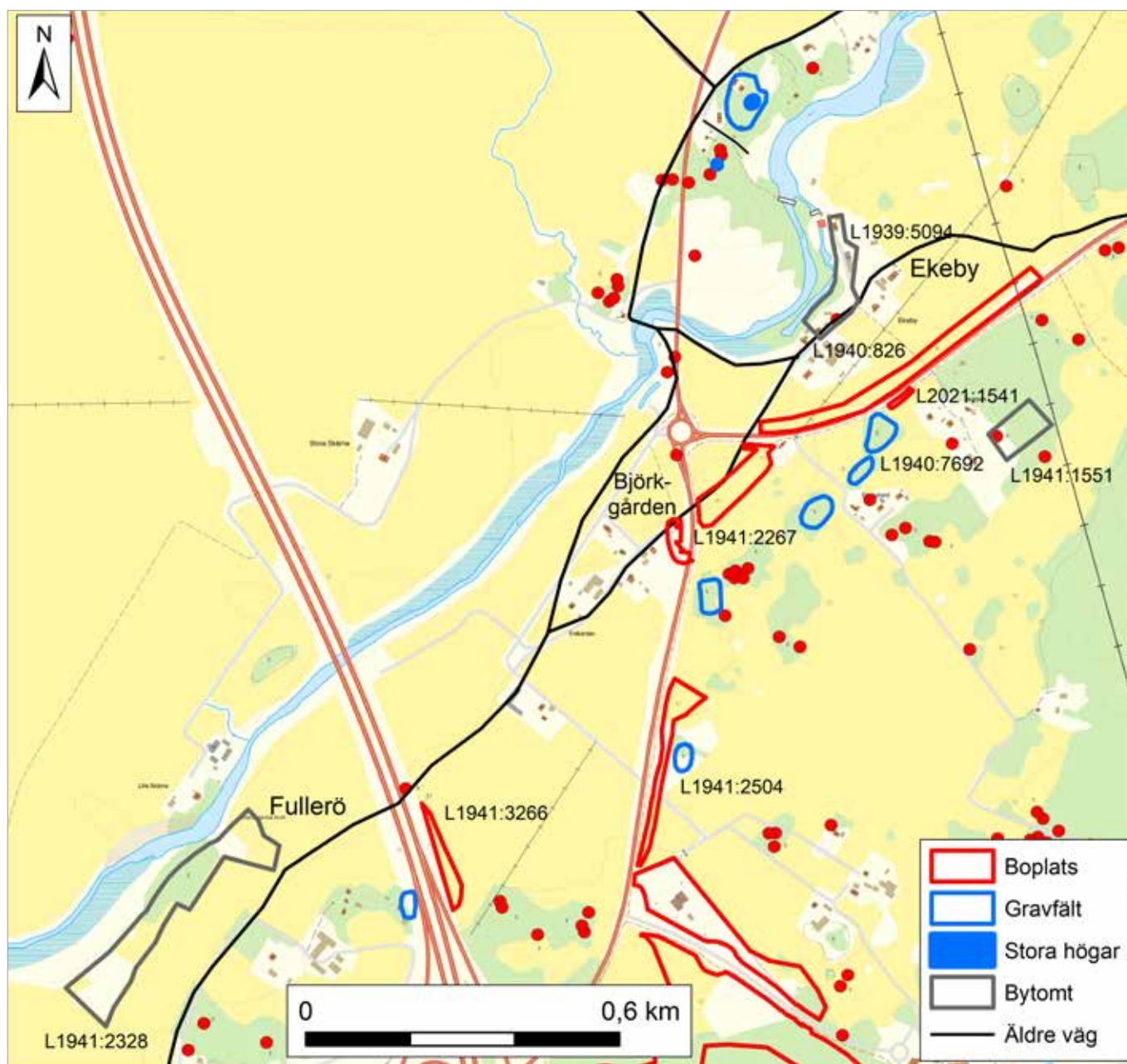
Området kring delsträcka 9 är intressant och redovisas på Figur 22. I omgivningen till Ekeby har boplatserna kunnat avgränsas på några platser. I sträckningen för den nuvarande väg 290 från Björkgården och norrut visade en förundersökning att det enbart fanns en härd (L1941:2207), vilken låg nära den nuvarande cirkulationsplatsen vid den södra infarten till Storvreta (Göthberg & Holm 1997). Även det nu aktuella övervakade visade samma tendens eftersom det sträckte sig nästan ända fram till samma cirkulationsplats, men inga lämningar påträffades väster om härden A485. Ytterligare ett exempel finns 1 km längre söderut, där en förundersökning visade att det inte fanns några lämningar norr om boplatsoområdet L1941:3266. Även denna boplatser har dateringar till yngre bronsålder, förromersk järnålder och romersk järnålder (Björck & Appelgren 2006).

Boplatsslämningar med datering till yngre järnålder och tidig medeltid är däremot fåtaliga. Sådana inslag från vendeltid och vikingatid förutom äldre lämningar finns på boplatserna vid Trekanten (L1941:2504). Vid Ekeby (L1940:7692) finns lämningar från tidig medeltid (Appelgren & Nelson 2012).

Boplatsernas lokalisering under järnålder skiljer sig från de historiskt kända byarna Ekeby och Fullerö. I båda byarna var gårdarna fördelade på två tomter. Ekeby hade en bytomt vid Fyrisån i anslutning till en kvarn (L1939:5094). En andra bytomt hade höjdläge (L1941:1551). Även Fullerö hade en bytomt invid Fyrisån (L1941:2328) och en höglänt bytomt (L1939:5006). Enligt kartor från 1640 och framåt gick vägen från Uppsala mot Storvreta via Fullerö och Ekeby.

Ett märkligt sammanträffande är att inga boplatser fanns mellan den äldre vägen och Fyrisån (Fig. 22). Det skulle kunna avspegla att markförhållandena var ofördelaktiga för bosättning nära ån under järnålder och sannolikt en markanvändning som bete och äng. Senare under medeltid etablerades en kvarn och gårdar till Ekeby vid ån. Dessutom användes markerna mellan vägen och Fyrisån åtminstone från 1600-talet som åker. Det rumsliga sambandet mellan väg och boplatser skulle kun-

na vara en följd av båda förlades i något högre terrängen för att inte drabbas av översvämningar av ån. Samtidigt är det också möjligt vägarna har rötter ett gott stycke ned i järnålder, då ett rumsligt samband mellan en del boplatser från romersk järnålder och folkvandringstid och vägar enligt 1600-talets kartor har noterats i Gamla Uppsala med omnejd (Beronius Jörpeland m.fl. 2011 s. 27ff: Göthberg 2018).

Figur 22. Vid Ekeby bildar boplatser ett långsträckt stråk. Mellan dessa och Fyrisån har enbart enstaka förhistoriska lämningar påträffats. I området närmast ån låg dock bytomter till Ekeby och Fullerö. Noterbart är också att boplatserna inte låg väster om den väg som enligt kartor från 1640 förband byarna. Skala 1:12 000.

Administrativa uppgifter

Uppdragsnummer Forureg: 202001502

Plats: Svista 4:1, Kolje 4:1, Lytta 6:1, Ärentuna Prästgård 4:1, Skällsta 1:1, Östa 2:2, 2:4, Fullerö 23:28, Bälinge, Ärentuna och Uppsala socknar, Uppsala kommun

Forulämningsnummer: L1944:9513, L1944:9514, L2019:3886, L1941:4685, L1941:5744, L1941:8519, L1941:8170, L1941:2267

Typ av fornlämnning: Skärvtenshö, gravfält, boplatssområden, grav- och boplatssområde, stensättningar

Typ av undersökning: Arkeologisk schaktningsövervakning

Orsak till undersökning: Nedgrävning av elledningar

Uppdragsgivare: Vattenfall Eldistribution AB.

Fältarbetsperiod: 2020-10-12 – 2020-10-14 och 2021-03-16.

Upplandsmuseets projektledare: Hans Göthberg

Upplandsmuseets personal: –

Upplandsmuseets diarienummer: 300–2020

Upplandsmuseets projektnummer: 8790

Länsstyrelsens diarienummer och beslutsdatum: 431-967-2020 (2020-06-03)

Dokumentationsmaterial: Förvaras i Upplandsmuseets arkiv

Fynd: Inga fynd togs tillvara

Referenser

Litteratur

- Appelgren, Katarina & Nelson, Mats. 2012. Spår av järnålder och tidig medeltid i Fullerö. Arkeologisk förundersökning. Riksantikvarieämbetet. UV Rapport 2012:112.
- Beronius Jörpeland, Lena, Göthberg, Hans, Ljungkvist, John, Seiler, Anton & Wikborg, Jonas. 2011. Återigen i Gamla Uppsala. Utbyggnad av Ostkustbanan genom Gamla Uppsala. UV Rapport 2011:95. Arkeologiska förundersökningar. Riksantikvarieämbetet, Societas Archaeologica Upsaliensis, Upplandsmuseet.
- Björck, Nicklas & Appelgren, Katarina. 2006. Boplatser och gravar från äldre järnålder i Fyrisåns dalgång. Väg E4. Riksantikvarieämbetet, UV GAL, Rapport 2005:5.
- Eklund, Susanna. 2005. Vaxmyra. Två boplatser vid en bäck. Undersökningar för E4. SAU skrifter 8. Uppsala.
- Engström, Tony & Wikborg, Jonas. 2006. Kyrsta. Del 1. Gravarna från järnålder och medeltid. Undersökningar för E4. SAU skrifter 16. Uppsala.
- Gustafsson, Malin, Dutra Leivas, Ivonne, Mattsson, Örjan & Olsson, Robin. 2006. Kättsta – boplatser och gravar under 2000 år. Undersökningar för E4. Upplandsmuseet. Rapport 2006:7. Uppsala.
- Göthberg, Hans. 2018. Vägar i järnålderns landskap. Uppland 2018.
- Göthberg, Hans & Holm, Jenny. 1997. Väg E4, delobjekt 1, Uppsala – Fullerö, delen Gamla Uppsala – Fullerö, Uppland. Arkeologisk förundersökning. Arkeologi i Tiundaland. Riksantikvarieämbetet, UV Uppsala Rapport 1997:04.
- Karlenby, Leif. 1993. Ett tvärsnitt genom Gamla Uppsala socken. Arkeologiska undersökningar inför gång- och cykelvägen mellan Gamla Uppsala och Storvreta. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer Rapport UV 1993:3. Stockholm.
- Onsten-Molander, Anna & Wikborg, Jonas. 2006a. Trekanten och Björkgården. Boplatsslämningar från brons- och järnålder vid Fullerö. Undersökningar för E4. SAU skrifter 13. Uppsala.
- Onsten-Molander, Anna & Wikborg, Jonas. 2006b. Kyrsta, del 2. Förhistoriska boplatsslämningar. Undersökningar för E4. SAU skrifter 17. Uppsala.
- Schütz, Berit & Göthberg, Hans. 2007. Förhistoriska boplatser och historisk bytomt vid Fullerö–Storvreta. Arkeologisk förundersökning. Upplandsmuseet rapport 2007:06.
- Wikborg, Jonas. 2019. Boplatsslämningar utmed väg 600. Arkeologisk förundersökning. SAU rapporter 2019:25.

Bilagor

Bilaga 1 – Schaktlista

Bilaga 2 – Lista över arkeologiska objekt

Bilaga 3 – ¹⁴C-analys

Bilaga 1 – Schaktlista

Id	Delsträcka	Längd - m	Bredd - m	Yta - m2	Djup - m	Underlag
100	1	76	0,5	36	0,6	Lera
124	2	106	0,5–0,8	68	0,6	Lera
154	3	158	0,5–0,7	108	0,6	Lera, sand
312	4	393	0,5–1,7	263	0,6	Lera, sand, stenar
394	5	157	0,4–0,7	68	0,6	Lera, stenar
445	9	106	0,4–0,6	65	0,6	Lera
500	6	201	1,2–1,8	365	0,8	Lera, sand, grus

Bilaga 2 – Lista över arkeologiska objekt

Id	Delsträcka	Schakt	Typ	Längd - m	Bredd - m	Djup - m	Beskrivning	Lämning
227	4	312	Nedgrävning	0,8		0,3	Mörk myllig lera	L1941:4685
231	4	312	Nedgrävning	0,50		0,3	Mörk myllig lera, stenar	L1941:4685
235	4	312	Nedgrävning	0,9	0,5	0,5	Mörk myllig lera, en sten 0,4 m st	L1941:4685
239	4	312	Stolphål	0,6		0,2	Mörk myllig lera	L1941:4685
243	4	312	Nedgrävning	0,6	0,5	0,2	Mörk myllig lera, stenar 0,1 m st	L1941:4685
295	4	312	Nedgrävning	0,6		0,2	Mörk myllig lera, stenar 0,1 m st	L2021:1534
303	4	312	Kokgrop	1,0	0,4	0,4	Rikligt med skärvsten, mörk mylla, sot/kol	L2021:1534
308	4	312	Stolphål	0,4		0,3	Mörk myllig lera, stenar 0,1 m st	L2021:1534
481	9	445	Stolphål	0,35		0,2	Stenskonig av 0,05-0,15 m st stenar	L1941:2267
485	9	445	Härd	0,6		0,05	Skärvsten, sot/kol	L1941:2267

UPPSALA
UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Kol-14 gruppen

Besöksadress:
Ångström Laboratoriet
Lägerhyddsvägen 1

Postadress:
Box 529
751 20 Uppsala

Telefon:
018 – 471 3124

Telefax:
018 – 55 5736

Hemsida:
<http://www.tandemlab.uu.se>

E-post:
radiocarbon@physics.uu.se

Hans Göthberg
Upplandsmuseet
Drottninggatan 7
753 10 UPPSALA

Resultat av ¹⁴C datering av träkol från Ärentuna, Uppland. (p 3596)

Förbehandling av träkol:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (10 h, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (10 h, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före mätningen av ¹⁴C-innehållet i acceleratoren förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 4, till CO₂-gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

RESULTAT

Labnummer	Prov	δ ¹³ C‰ V-PDB	¹⁴ C ålder BP
Ua-70235	Marsta A303 PK307	-24,7	2 982 ± 30

Med vänliga hälsningar

Karl

Håkansson

Karl Håkansson/Lars Beckel

Elektroniskt undertecknad
av Karl Håkansson

Datum: 2021.05.28

11:20:46 +02'00'

Kalibreringskurvor

